PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

PAMUKKALE UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

Sayı/*Number* 8 Ocak/*January* 2011 ISSN 1308 - 2922

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına
Doç. Dr. Bilal SÖĞÜT

Baş Editör
Prof. Dr. Ceyhun Vedat UYGUR

İngilizce Düzeltme
Yrd. Doç. Dr. Recep Şahin ARSLAN

Hakemli bilimsel bir dergi olan PAUSBED yılda üç kez yayımlanmaktadır.
Dergide yayımlanan çalışmalardan, kaynak gösterilmek şartıyla alıntı yapılabilir.
Çalışmaların tüm sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir.

Grafik ve Dizgi
Gülderen ÇAVUŞ ALTINTAŞ

Baskı
Gültürk Ofset
0258 263 80 53

Yazışma Adresi
Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rektörlük Binası Kat: 2
Kınıklı Yerleşkesi 20070 Kınıklı – DENİZLİ / TÜRKİYE
Tel. + 90 (258) 296 22 10 Fax. +90 (258) 296 23 47
e-posta: **pausbed@pau.edu.tr**

Danışma ve Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ceyhun Vedat UYGUR	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Rıza ERDEM	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. M. Yaşar ERTAŞ	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Milay KÖKTÜRK	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Nurten SARICA	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Ramazan BAŞTÜRK	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Selçuk Burak HAŞILOĞLU	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Yasin SEZER	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Aydın SARI	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kamil ORHAN	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kerim DEMİRCİ	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Recep Şahin ARSLAN	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Safi AVCI	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Saim CİRTİL	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Türkan ERDOĞAN	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Türkay Nuri TOK	Pamukkale Üniversitesi

Hakem Kurulu

Prof. Dr. Candan TERVİEL	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Duran NEMUTLU	Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Feyzullah EROĞLU	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan BOYNUKARA	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Hatice SOFU	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim YEREBAKAN	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet MEDER	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Serdar ALTINOK	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Ertuğrul İŞLER	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Hande SEBER	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Köksal ALVER	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet ÇELİK	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Tuncer ASUNAKUTLU	Muğla Üniversitesi
Doç. Dr. Turgay UZUN	Muğla Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Aliyar DEMİRCİ	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Bülent EVRE	Yakın Doğu Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Bülent Cercis TANRITANIR	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Cumhur Yılmaz MADRAN	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İsmet PARLAK	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali ÇELİKEL	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Meryem AYAN	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Rıza SAM	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Safi AVCI	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Serkan GÜZEL	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Turan PAKER	Pamukkale Üniversitesi

Dergimizin bu sayısına gönderilen makaleleri değerlendiren hakem kuruluna teşekkürlerimizi sunarız.

Sekreterya

Recep DURMUŞ

Azize ŞIRALI

İÇİNDEKİLER/*CONTENTS*

Meltem SÖYLEMEZ.....**1**
Feminist Sanat ve Yapısöküm Kadın İmgeleri
Feminist Art and Deconstruction Woman Image

Aydın GÖRMEZ.....**11**
Contradictions in Waiting for Godot and Endgame
Godot'yu Beklerken ve Son Oyun'da Çelişkiler

Ayşe İRMİŞ - Neslihan AKÇA **19**
Aile İşletmelerinde Aile Üyelerinin İstihdamı Denizli Aile İşletmelerinde Bir Araştırma
Employment of Family Members in Family Businesses: a Study in Denizli Family Businesses

Bilal SÖĞÜT - Yıldız DUMAN ERCAN.....**35**
Raffaello Santi'nin "The Fire in the Borgo" Adlı Freskinde Betimlenen Mimari Unsurlar Üzerine Bir Değerlendirme
The Evolution of the Descriptions of the Architectural Elements in the Fresco of "the Fire in the Borgo" by Raffaello Santi

Battal OĞUZ.....**47**
Gustave Flaubert'ın Istanbul Destinasyonu
Istanbul Destination of Flaubert

Çağla TAŞÇI.....**57**
Turkish Students' Perceptions on the Curriculum for Interactive and Technology Enhanced English as a Foregin Language
Türk Öğrencilerinin İnteraktif ve Teknoloji Destekli Ingilizce'nin Yabancı Dil Olarak Öğretildiği Müfredat Hakkındakı Görüşleri

Fatma KALPAKLI.....**77**
The Impact of Colonialism Upon the Indigenous and the English Women Characters in the Mimic Men
Mimic Men Adlı Romanda Sömürgeciliğin İngiliz ve Yerli Kadın Karakterler Üzerindeki Etkileri

Rezzan AYHAN TÜRKBAY – Ferihan POLAT.....**85**
Neoliberalizmde Özgürlük Paradoksu ve Sosyal Haklar
The Paradox of Liberty in Neoliberalism and Social Rights

Sami ZARİÇ.....**99**
Demokratikleşme ve Etkin Bir Siyasal Sistem Oluşturma Bağlamında Türkiye'de Siyasi Partilerde Lider Hegemonyası ve Lider Değişimi Sorunsalı
The Problem of Leader Hegemony in Political Parties and Changing of Leader in Turkey in the Context of Democratization and Forming an Effective Political System

Serkan GÜZEL – Mehmet MEDER.....**117**
Doğudan Göçün Denizli Toplumsal Yaşamındaki Yansımaları
Repercussions of Migration from East in Denizli Societal Life

Yener ÖZEN.....**137**
Kişisel, Sosyal, Ulusal ve Küresel Sorumluluk Bağlamında Toplumun Yeniden İnşası: Mekân
Personal, Social, National and Global Responsibility in the Context of Re-Building the Society: Space

Zennure KÖSEMAN.....**149**
The Representation of Double Nature in Wuthering Heights
Uğultulu Tepelerde Çifte Tabiatın Temsili

Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Sayı 8, 2011, Sayfa 85-97

NEOLİBERALİZMDE ÖZGÜRLÜK PARADOKSU VE SOSYAL HAKLAR

Rezzan AYHAN TÜRKBAY* - Ferihan POLAT**

Özet

Hak ve özgürlük kavramları tarihsel süreç içinde birlikte kullanılan bir kavram çifti olagelmiştir. Bu kavramların birbirleri ile olan ilişkisi ise farklı tarihsel ve toplumsal dönemlere göre değişmektedir. Bazı siyasal akımlar hakları ön plana çıkarıp özgürlükleri arka planda tutarken, bazıları da özgürlüklere özel bir vurgu yapabilmektedir. Bu bildiride neoliberalizmin özgürlük anlayışı ile sosyal haklar arasındaki ilişki irdelenecektir. Sosyal haklar, devletin aktif müdahalesini ve düzenleyiciliğini gerektirir. Neoliberal söylem açısından ise devletin her tür müdahalesi özgürlüklere yapılan bir müdahaledir ve özgürlükleri zedeler. Bu çerçevede düşünüldüğünde neoliberalizmin özgürlük anlayışı sosyal haklar ile gerilimli bir ilişki içindedir. Sözkonusu gerilimli ilişkiyi çözümleyebilmek, arkasında yatan nedenleri analiz edebilmek makalenin temel amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal Haklar, Klasik Liberalizm, Neoliberalizm, Negatif Özgürlük, Pozitif Özgürlük, Devlet Müdahalesi.*

THE PARADOX OF LIBERTY IN NEOLIBERALISM AND SOCIAL RIGHTS

Abstract

The duality of the concepts of right and freedom has been used together in historical period. In addition, the relationship between those concepts shifts according to different historical and social periods. While some political streams take the rights to the front side and put aside the freedoms; some can give special emphasis on freedoms. In this paper, the relation between the neoliberal conceptualization of freedom and social rights will be examined. Social rights required the active intervention and regulation of the state. In terms of neoliberal discourse, any intervention of the state is an intervention to freedoms and it damages the freedoms. Thinking of this in this context neoliberal conceptualization of freedom is in a conflictual relation with the social rights.Analysis of the conflictual relation and also understanding the reasons behind it form the fundamental aim of this paper.

Key Words: *Social Rights, Classical Liberalism, Neoliberalism, Negative Freedom, Positive Freedom, State Intervention*

1. GİRİŞ

Günümüzün hegemonik söylemi olan neoliberalizmin temel referans noktalarından biri olan liberalizm özgürlüklere yaptığı vurguyla ön plana çıkar. Bu vurgulamanın gerekçesini temelde doğal haklar düşüncesi oluşturur. Doğal hakların varlığı siyasal toplumun olmadığı bir doğa durumunu varsayar. Doğa durumundan toplum durumuna bir sözleşme aracılığı ile geçildiğini varsayan toplum sözleşmesi kuramcıları doğa durumunu ve doğal hakları kendi siyaset felsefelerine göre meşrulaştırırlar. Liberalizmin düşünsel önderi olarak kabul edilen ve yine toplum sözleşmesi kuramcılarından olan John Locke, doğa durumunda insanların özgür olduğunu, insanın kendi kişiliği ve mallarını kullanmada denetlenemez özgürlüğü olduğunu kabul eder. Özgürlüğün sınırları Locke'e göre siyasal yükümlülükler değil doğa yasasına içkin olan yükümlülüklerdir (Locke,1986: 271). Bununla kastedilen insanların doğuştan sahip oldukları doğal hakların siyasal müdahale ile sınırlandırılamayacağıdır. Diğer bir deyişle klasik liberal söylem içinde doğal hakların

*Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü. e-posta: rayhan@pau.edu.tr
**Arş. Gör. Dr., Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü. e-posta: ferihanpolat@hotmail.com

varlığı, bireyin özgürlüklerinin sınırlanmaması ve ihlal edilememesini sağlar. Çünkü toplumun doğasında uyum vardır. Rasyonel bir varlık olan birey, aklını kullanarak mutluluğa ulaşır. Bu sürecin özgürlük içinde gerçekleşmesi gerekmektedir yoksa bütün uyum yok olabilir. Devletin toplumun doğasında var olduğu kabul edilen uyuma ve bütünleşmeye müdahale etmemesi gerekmektedir. Bu tür müdahaleler birtakım bireylerin başkaları üzerine baskı uygulaması anlamına gelecektir ve toplumsal çatışmayı doğurarak toplumsal uyumu sona erdirecektir. Klasik liberalizmin özgürlük anlayışının temel sloganının "laisser-faire" (bırakınız yapsınlar) sözcüğü ile ifade edilmesi bu açıdan anlamlı olmaktadır (Şaylan, 2003: 47-48).

Neoliberalizm temelde kaynağını liberalizmden alan ancak belli açılardan ondan önemli ölçüde farklılaşan bir fikirler bütünüdür. Makalede neoliberal dönemin özgürlüğe bakışı klasik liberal dönemden başlayan tarihsel bir çerçevede ele alınacaktır. Neoliberalizmin özgürlük anlayışını irdelemek için klasik liberalizmin özgürlük kavramına bakışı başlangıç noktasını oluşturacaktır. Neoliberaller tarafından neoliberal paradigmanın vurgu yaptığı özgürlük anlayışının klasik liberalizme dönüşü ifade ettiği savunulmaktadır. Oysa bu çalışmada neoliberalizmin özgürlük anlayışının klasik liberalizmin özgürlük anlayışından bir hayli farklılık arz ettiği ve hatta neoliberalizmin özgürlük kavramının içini boşalttığı ileri sürülecektir. Bu bağlamda, sosyal haklar ile özgürlük arasındaki ilişkinin izi sürülerek neoliberalizmde ön plana çıkan özgürlüklerin sosyal haklar açısından bir kazanım mı yoksa kayıp mı olduğu sorusu yanıtlanmaya çalışılacaktır.

2. KLASİK LİBERALİZM VE ÖZGÜRLÜK

Liberal söylemde bireylerin özgürlüğünün garantisi piyasadır. Piyasa sürecindeki katılım bilgiyi, kendini kabul ettirebilmeyi, bireyin kapasitesini artırmayı teşvik eder. Piyasa koşullarındaki başarı ve başarısızlıklar bireyin yanlışlıklarını düzeltmesini sağlar. Bu çerçevedeki eşitlik anlayışı da bireylerin birbiri ile ilişkisi içinde diğer bir deyişle pazarda özgür olmaları yoluyla gerçekleşir. Ancak tam da bu nokta sorunun başlangıcını oluşturur. Pazarda özgürlüğünü kullanan bireylerden doğal olarak daha yetenekli olan diğer bir deyişle daha üstün özellikleri olan bireyin payı daha yüksek olacaktır. Bireyler arasında eşitlik sağlamak için müdahale etmek bireylerin girişimci ruhunu zedeleyeceği için toplumda bir ilerlemeden söz etmek mümkün olmayacaktır Liberalizm geleneği içinde müdahaleye bireyciliği önlediği, bireyin kendi yanlışları ile deneyim kazanmasını engelleyip bir vesayet oluşturduğu için karşı çıkılır (Marangos, 1999: 134, Şaylan, 2003: 8). Kendiliğinden kurulu düzen içerisinde kendiliğinden işleyen, eşitlik ve adaleti kendiliğindenliğinin bir neticesi olarak kabul edip gerçekleştirme varsayımına dayalı liberal felsefe, sosyal adalet fikrinin dağıtımcı anlayışını kabul etmemekte ve şiddetle karşı çıkmaktadır (Kurt, 2006: 207). Ortodoks bir liberal olan Rand'a göre de ekonomik hak talepleri ile siyaset yapılırken siyasal haklar kavramı ortadan kalkmıştır. Rand, haklar kavramının siyasi alandan ekonomik alana kaydırılmasını kurnazlık olarak görür. Özgür toplumu doğuran şeyin sadece birey hakları olduğunu savunur. Dolayısıyla laissez-faire kapitalizmini savunanları insan haklarının yegane savunucusu olarak görür (Rand,1993: 260-64).

Klasik liberalizmde doğal haklar, yaşama, özgürlük, mülkiyet hakları olarak sayılmaktadır. Buradaki özgürlük hakkı, düşünce ve vicdan özgürlüğü yanında yukarıda bahsedilen başkasının özgürlüğünü kısıtlamadan mutluluğunu artırma için her şeyi yapmayı içerir. Bu klasik haklar birinci kuşak insan hakları olarak da nitelendirilmektedir. Klasik liberalizmin dayandığı bu özgürlük anlayışı negatif özgürlük olarak adlandırılır (Erdoğan,1998: 8). Negatif özgürlük anlayışında bireyin herhangi bir dış müdahaleye maruz kalmadan davranabildiği alan ne kadar geniş ise özgürlüğü de o oranda eşittir. Bu bağlamda negatif özgürlük "bir şeyden özgürlüktür", "bir şeye özgürlük" değildir. Özgürlük kavramında esas olan bireye bir şey sağlanması değil onun dış zorlama ve baskılara maruz kalmamasıdır (Yayla,1992: 140).

19 yy'ın ikinci yarısı ve özellikle 20.yy.'ın başında hukuksal özgürlük diye tanımlanan negatif özgürlüklerin sadece belli kesimlere hitap eden haklar olduğu fark edilince herkes için özgürlük anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu anlayış, ikinci kuşak insan haklarının tanınması sonucunu

doğurmuştur[1]. Eşitliğin öne çıkıp özgürlüklerin daha arka planda kalması ise sosyal hak taleplerini beraberinde getirmiştir (Balkır,2009: 94).[2] Özgürlüğün negatif anlamına karşı olarak ileri sürülen argüman özgürlüğün pozitif bir değer olduğudur. Bu görüşün savunucuları özgürlüğün müdahale ve engelleme yokluğu anlamına gelmediği, asıl anlamının bir şeyi yapabilme gücü olduğunu ileri sürmektedirler. Diğer bir deyişle pozitif özgürlük yanlıları özgür sayılabilmek için kişinin aynı zamanda istediğini yapabilme güç ve kapasitesine sahip olması gerektiğini savunurlar. Bunun siyasal sonucu kişilerin istediklerini yapabilmeleri için devletin aktif ve düzenleyici rolünün vurgulanmasıdır (Erdoğan,1998:8). Pozitif özgürlüğe eleştirel bir bakış sergileyen Hayek'e göre bu süreç, diğer bir deyişle bireysel davranış kuralları şeklinde tanımlanan negatif ahlak anlayışından, bireylerin belirli şeylere sahip olmalarını gözetmeyi toplumun görevi haline getiren pozitif anlayışa geçilmesi süreci bireyin haklarının ön plana çıkarılmasının sonucudur. Eleştirdiği nokta, gençlerin hazır buldukları refah kurumlarının sağlanmalarını toplumun görevi olarak kabul edip bunlar üzerinde hak iddia edebilecekleridir. Hayek bunun sosyal adaletle ilgisi olmadığını dile getirir (Hayek, 1995: 141). Görüldüğü gibi Hayek, toplum dolayımında "hak" kavramının çıkmasının özgürlükle ilişkisine karşı çıkar. Hak ve özgürlük ona göre bireysel olarak anlamlıdır ve var olmalıdır. Pozitif özgürlük ilkesinin diğer bir boyutu, Köker'e göre, insanın iradi olarak bir eylem gerçekleştirirken özel alanda değil kamusal alanda bir edim içinde olmasıdır (Köker, 2008: 98). Liberal teorinin üzerine kurgulandığı özel-kamusal alan ayrımı özgürlük alanını özel alana hapsetmekte ve kamusal alana taşıyamamaktadır. Devlet-özgürlük ilişkisine böyle bir yaklaşım siyasal iktidar ya da devletin özgürlüklerle çatıştığını varsaymaktadır. Pozitif özgürlük ilkesel olarak eleştirel teori içinde karşılığını bulmaktadır. Çalışmanın amacı neoliberalizmin özgürlük anlayışı içindeki paradoksların sosyal haklar açısından irdelenmesi olduğu için eleştirel sosyal teori içindeki pozitif özgürlük yaklaşımı genel olarak ele alınacaktır. Bu da pozitif özgürlüğün özel-kamusal ya da birey-devlet ilişkisinde özgürlüğün sadece özel ya da bireysel alanda var olan bir sınırsızlık olarak değil siyasal iktidarın kamusal alanda yaptığı bölüşümle gerçekleşen bir ortaklık olarak düşünülmesidir.

Günümüzün çağdaş liberal teorisyenlerinden Berlin güç kullanımıyla özgürlük arasında sıkı bir ilişki kurmuş ve pozitif ve negatif özgürlük ayrımını bu noktadan başlayarak oluşturmuştur. Berlin liberal teori içinden seslenerek, negatif özgürlüğün özel alanın mahremiyetiyle, kişinin bu alanda ve temelde, kendi eylemlerinin öznesi olduğu ile ilgili olduğunu belirtmiştir. Ve bu alan belli kuralları ihlal etmedikçe gücün bireye uygulanamadığı alandır. Pozitif özgürlük ise birine belli bir davranışı yapma veya yapmama konusunda kontrolün hangi kolektif unsurdan geçtiği ile ilgilidir. Berlin ekonomik ve fiziksel olanaksızlık ile kasıtlı siyasal köleleştirme arasında fark olduğunu belirtmektedir. Bireyin zor durumda olması veya bir şeyi yapmaya gücünün yetmemesi her zaman siyasal özgürlüğün olmaması anlamına gelmemektedir. Siyasal baskı veya güç kullanımı, siyasal bir amacı olan birinin o amacına ulaşmasını engellemek ve o siyasal amacı kasıtlı olarak imkansızlaştırmak durumunda söz konusudur (Berlin, 1969: 164-166). Berlin'in üzerinde durduğu konu siyasal özgürlüklerdir. Pozitif özgürlük anlayışı içinde var olan yapabilirlik kabiliyeti onun özgürlük anlayışı içinde temel

[1] Sözkonusu tarihsel süreç bir alt bölümde kısaca açıklanacaktır.

[2] Sosyal haklar kapsamında yer alan haklar Uygun'dan akt Balkır,
- Çalışma hakkı
- Sendika kurma hakkı
- Grev ve toplu sözleşme hakkı
- İşyeri yönetimine katılma hakkı
- Dinlenme hakkı
- Sosyal güvenlik hakkı
- Parasız öğrenim ve eğitim görme hakkı
- Kültürel yaşama katılabilme hakkı
- Sağlık hakkı
- Beslenme hakkı
- Konut hakkı
- Anne, çocuk, sakat, yaşlı gibi korunmaya muhtaç kesimlerin korunmasıyla ilgili haklar.

ölçüt değildir.Devletin hangi noktada ve hangi amaçla güç kullandığının belirlenmesi özgürlük yaklaşımındaki çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Klasik liberalizmin özgürlük anlayışının omurgasını oluşturan negatif özgürlük anlayışından pozitif özgürlük anlayışına doğru dönüşümü sağlayan yeni hak talepleri belli tarihsel ve toplumsal koşulların olgunlaşması sonucu gündeme gelmiştir. Bu tarihsel koşulların devamında oluşan refah devletinin özgürlük anlayışı negatif özgürlük anlayışının törpülendiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada refah devletine kadar gelişen tarihsel süreci ve refah devletinin özgürlük anlayışının değişen yönlerini genel hatlarıyla ele almak gerekmektedir.

3. REFAH DEVLETİ VE ÖZGÜRLÜK

Negatif özgürlük anlayışını zedeleyen tarihsel kırılma noktası sanayi devrimi olmuştur. Belirtildiği gibi laissez- faire politikaların diğer bir deyişle pazarın sınırsız özgürlüğünün eşitsizlik ve gerilimlere yol açtığı görülmüştür. Bu durumda insanların doğuştan özgür oldukları anlayışı doğrulanmamış; eşitsizliklerin insanların özgürlüğünü de etkilediği ortaya çıkmıştır. Hak ve özgürlük kavramı ile yakından bağlantılı olan devlet-birey ilişkisinin niteliği değişmiş, bireylere/yurttaşlara "özgürsünüz" demenin yeterli olmadığı anlaşılmış, bireylerin "toplumsal koşullar" çerçevesinde özgürleştirilmeleri gereği ortaya çıkmıştır (Şaylan, 2003: 80-82).

Sanayileşmenin getirdiği gerilimler ve 1929 ekonomik bunalımının sonucunda refah devleti ortaya çıkmıştır. Keynes'in ekonomik analizleri, refah devletinin teorik altyapısının oluşumunda ortak bir temel oluşturmuştur. Gül'ün aktardığına göre Keynes, piyasanın kendi haline bırakıldığında tam istihdamı gerçekleştirecek bir denge oluşturacağını düşünmemektedir. Eksik istihdam ancak devlet müdahalesi ile giderilebilecek bir durumdur (Gül, 2004: 147). Keynesyen politikaların öncülüğünde gelişen refah devleti anlayışı içinde, devlet iktidarının meşruluğu tüm dünyada, toplumun bütün kesimleri için istihdam, sosyal sigorta, yeterli ücret gibi sosyal politikalar uygulanmasına ya da kısaca herkese asgari bir yaşam düzeyi sağlamasına bağlı hale gelmiştir (Harvey, 1999: 162). Refah devleti anlayışı yurttaşların siyasete katılımının ön koşulunu, onların ekonomik durumunu düzeltmek ve sosyal ve siyasal haklarını güvence altına almak olarak görmüştür. Bu nedenle, kitleler haklar yoluyla, sisteme ne kadar çok dahil edilebilirlerse o kadar fazla toplumsal yaşama katılacaklardır. Aksi durumda insanlar marjinalleşecek ve katılım göstermeyeceklerdir (Kymlicka, 2004: 401). Bu güç dengesinin sağladığı refah sosyal yardıma muhtaç kesimleri de kapsadığında uzlaşmanın boyutu en üst düzeye ulaşmıştır (Harvey, 1999: 155). Refah devleti bu bağlamda sanayileşmeyle başlayan ekonomik eşitsizliklerin toplumsal alana da yansımasıyla negatif özgürlük anlayışının sınırsızlığı yerine siyasal ve toplumsal alanda ifadesini bulan pozitif özgürlük anlayışına yönelmiştir.

Gözden kaçırılmaması gereken bir nokta, bu uzlaşmanın, sosyalizm ile milliyetçiliğin hegemonik gücüne rağmen, farklı siyasal ideolojilerin ara kesitlerinin artması bağlamında liberal geleneğin de dönüşümünü içeren daha derin bir yapısal süreç olmasıdır. Refah devleti analizinde devlet ve kapitalizmin kendi içindeki dönüşümlerin rolünü gösterebilmek için liberalizm ile refah devleti arasındaki sürekliliğin vurgulanması önemlidir (Özkazanç, 1997: 25-26). Liberal geleneğin dönüşümü refah devletinin felsefesi üstünde büyük ölçüde etkili olmuş; özgürlük anlayışının pozitif özgürlüğe yönelmesini sağlamıştır. Bu felsefeye göre devlet müdahalesi, insanların fırsatlarını artırarak özgürlüklerini de artırır. Piyasanın negatif özgürlüklerin garantisi olduğu görüşüne itiraz sadece eşitsizlik kaynağı olmasından değil aynı zamanda ticari içgüdülerin yoğunlaşarak bireyciliği sınırsızlaştırması ve toplumsal bağları zayıflatmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle uzlaşmanın ürünü olan refah devleti anlayışında bu uzlaşma tercihlere indirgenen bir özgürlük anlayışı içinde değil rasyonel amaçların izleneceği pozitif bir özgürlük anlayışı içinde gerçekleşebilecektir (Barry, 2003: 231). Ancak bu anlayış uzun sürmemiştir. Kapitalizmin dinamik doğası sonucu krizlerin sonu gelmemiştir. Refah devleti içinde baskın olan özgürlük anlayışı kapitalizmin devamlılığı açısından kendi içinde tutarlı olmuştur. 1970'li yıllar kapitalizmin krizinin habercisi olunca kapitalizm krizini bu kez refah devleti anlayışını, dolayısıyla pozitif özgürlük anlayışı içinde hayat bulan sosyal hakları büyük ölçüde tasfiye ederek aşmaya çalışmıştır.

Refah devletinin oluşturduğu hegemonyanın çözülüşünün yol açtığı sorunlar olgunlaşınca rejimin sağa kayışı belirginleşmiştir. Siyasi alanda kanun ve düzenin tesis edilmesi, toplumsal taleplerin dizginlenmesi, mali krize son verilmesi gibi sorunlar tartışılmaya başlamıştır (Özkazanç, 1997:33). 1980'lere gelindiğinde kamusal girimlerin özelleştirilmesi ile birlikte serbest piyasa sisteminin yeniden öne çıkması yaşanmıştır. İngiltere'de Thatcher, ABD'de Reagan serbest piyasacı politikalarıyla topluma damgasını vurmuştur. Refah devletinin tasfiye sürecinin en önemli meşruluk kaynakları, devletin müdahalesinin devleti aşırı bürokratikleştirmesi, devletin özgürlükleri zedelemesi ve müteşebbislik ruhunu yok etmesi gibi konulardır (Yılmaz, 2001: 41). Ortak nokta devletin ekonomik ve sosyal alandan elini eteğini çekip siyasal alanda hüküm sürmesidir. Bu durumun özgürlük kavramı açısından sonucu ise özgürlüklerin siyasal alanla sınırlı kalmasıdır.

Artık yeni sağ politikaların hegemonyasının oluştuğu bir dönem başlamaktadır. Sermayenin reformlara dayalı ve esas olarak sosyal demokrasi eliyle yürütülen sınıf barışı çizgisini tasfiye kararı almasıyla (Toprak, 2008) klasik liberalizm ile muhafazakârlığı eklemleyen yeni sağ politikalar tüm dünyada etkisini hissettirmiştir. Yeni sağ politikaların temel argümanları devletin küçültülerek güvenlik, adalet, dış politika gibi temel işlevlerinde etkin hale getirilmesi, sivil toplum alanının genişletilmesi, serbest piyasa koşullarının hakim olması, eşitsizliğin kabulü, sosyal güvenlik harcamalarının azaltılması olarak belirtilebilir (Günaydın, 2001: 3). Sosyal devlet anlayışının törpülenmesi pozitif özgürlük anlayışı içinde sağlanan sosyal haklara yönelik kazanımların da tasfiyesiyle sonuçlanmıştır. Gerekçe de çok net bir şekilde ortaya konmuştur: Devletin aşırı büyümesi sonucu artan kamu harcamaları kaynak israfına yol açmış diğer bir deyişle kaynaklar verimli kullanılmamıştır. Kaynakların "etkin ve verimli" kullanımı ise devletin sosyal haklara tahsis ettiği kaynakları yeniden sermayenin kullanımına daha "teknik" bir ifadeyle piyasa sürecine sokmasıyla mümkün hale gelebilecektir.

Söz konusu değişimin sol yorumlarına göre sermayenin işçi sınıfının kazanımlarına yönelik küresel saldırısı esas olarak 80'lerle başlamış ve 80'lerin sonunda Doğu Bloku'nun çöküş sürecine girmesiyle bu saldırı ivmelenmiştir. Devrim ve komünizm korkusundan önemli ölçüde sıyrılan burjuvazi 90'lı yıllarda var gücüyle saldırmış ve bu saldırısını sosyal demokrasi aracığıyla işçi sınıfına kabul ettirmeye çalışmıştır. Ama bu süreç kaçınılmaz olarak sosyal demokrasinin de efendilerine uyarlanmasını ve klasik çizgisini değiştirerek "refah devleti"ni tasfiyeyi kabullenmesini getirmiştir. En ileri ifadelerini Blair ("Üçüncü Yol") ve Schröder'de ("Yeni Merkez") bulan bu değişimler sonucunda artık bu partiler reformların bile savunucusu olmaktan çıkmaya başlamışlardır (Toprak, 2008). Dolayısıyla sosyal devlet anlayışının ve sosyal hakların savunucusu olması beklenen sosyal demokrat partiler de kabuk değiştirerek piyasa ile eklemlenmeye yönelik tavır almışlardır.

Liberal görüşe göre ise bu dönüşümlerin sebebi, günümüzde sanayi toplumunun değişmesi ve sanayi sonrası, enformasyon, post-modern toplum gibi pek çok isimle anılan yeni bir sürece girilmiş olmasıdır. Geleneksel olarak solun temelini oluşturan işçi sınıfı da şekil değiştirmiş, yeni çalışma biçimleri öne çıkmış, sendikalar ve örgütlü diğer büyük yapılar değer yitirmiştir. Dolayısıyla sol siyasal söylemlerin değişen koşullara uyarlanması sorunu gündeme gelmiştir (Yılmaz, 2001: 69). Bunlar arasında en çarpıcı unsurlar, çelişkiyi artırmak yerine topluma çıkış yolu sunmak, işçi sınıfı ötesinde toplumun tümüne hitap etmek ve demokratikliğe önem vermek, temel amaç olarak insanı esas almak ve dayanışmayı artırmak yönündeki uygulamalar olmuştur (Yılmaz, 2001: 78). Benzer bir yaklaşımla yeni siyaset arayışlarının önde gelen ismi Anthony Giddens Üçüncü Yol teorisine ilişkin kitabında, 1970'li yılların sonlarına kadar endüstrileşmiş ülkelerde uygulamada olan refah devleti mutakabatının sona erişi, marksizmin itibarını yitirişi ve önemli toplumsal, ekonomik ve teknolojik değişiklikler karşısında nasıl bir yol takip edilmesi gerektiğini tartışmış ve "sosyal demokrasinin farklı bir siyasal felsefe olarak devam edip edemeyeceği" sorusuna yanıt aramıştır (Giddens, 2000: 9). Tüm bu arayış ve çözülmeler, neoliberalizmin güçlü hegemonyası altında, sosyal devlet anlayışının ve sosyal haklar vurgusunun içini boşaltmak için gösterilen bilimsel faaliyetin ürünleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda neoliberal söylemin ekonomik boyutunun yanında siyasal, sosyal ve kültürel boyutlarıyla da nasıl

hegemonik hale geldiğine aşağıdaki başlık altında değinilecektir.

4. NEOLİBERALİZM VE ÖZGÜRLÜK

Neoliberalizm, belirtildiği gibi kapitalizmin 70'lerde meydana gelen krizine bir yanıt olarak yükselmiştir. Diğer bir deyişle, neoliberal strateji sermayenin ihtiyaçlarını karşılayan ekonomi politikalarının bütünüdür. Bu doğrultuda bir yandan sermayenin önündeki her türlü toplumsal, idari ve yasal kısıtlamaların kaldırılması diğer yandan işçi sınıfının çalışma yasaları, sendikalar, sosyal hizmetler, demokratik haklar gibi tarihsel kazanımlarının dünya çapında tasfiyesi sözkonusu olmuştur (Savran,1996: 49). Neoliberalizmin birey ve pazar vurgusu üzerinden inşa edilen teorik boyutu içinde devlet müdahalesinin asgari düzeyde tutulması gerektiği fikri sadece piyasa mekanizması ile sınırlı değildir. Toplumsal sistemin tamamı için devlet müdahalesi istenmeyen bir durumdur. Devlet müdahalesinin olmadığı bir sistemde neoliberal ideolojiye göre bireyler daha özgür olacaktır. Bu noktadan hareketle özgürlüğün "bir şeyden özgürlük" olduğu fikri netlik kazanmaktadır. Bir şeyden özgür olma fikri de doğrudan doğruya özgürlüğün negatif boyutuyla bağlantılıdır (Kurt, 2006: 200).

Neoliberal ideologlar, Marksizm ve sosyal demokrasiyle aralarındaki farkı köklü bir kopuş olarak sunarlarken, klasik liberalizmle neo-liberalizm arasında kopuş değil süreklilik olduğunu hep vurgulamaya çalışmışlardır. Oysa gerçekte durum böyle değildir. Neoliberaller liberalizmi şematik bir çıkar paradigmasına indirgemekte ve iktisadi bireyi mutlak hale getirip klasik liberalizmden uzaklaşmaktadırlar. Örneğin, neoliberaller, paylaşmacı bir adalet sisteminin mutlak kötülüğünü savunurken gerçek adaletin pazar ekonomisi mekanizmaları içinde gerçekleşeceğini savunup para gücüne dayalı toplumsal hiyerarşinin meşruluğunu teyit ederlerken, klasik liberalizmi dar bir açıdan yorumlamışlardır. Bunun içinde liberalizmin klasik yapıtlarını neoliberalizme uyarlamışlardır (İnsel, 2005: 10-11). Neoliberalizmi liberalizmden farklı kılan bir diğer unsur "muğlaklık"tır. Ancak neoliberalizm Yeni Dünya Düzeni'nin ideolojisi olma bağlamında "düzenin" öncüsüdür. Bu nedenledir ki, bu ironiyi ya da çelişkiyi, diğer bir deyişle muğlaklığa dayalı düzeni çözümlemeden, sosyal bilimcilerin kavramsal ve analitik araçlarını yeniden kazanması mümkün değildir. 20. yüzyılın sonunda neoliberalizmin açmış olduğu yarık, sadece yeni ve şaşırtıcı olmasından değil, muğlaklığın kural haline gelmesinden de kaynaklanır. Bir taraftan postmodernizm, çokkültürlülük veya küreselleşme kavramlarıyla ifade edilmeye çalışılan muğlaklık, diğer taraftan uluslararası arenada iki kutuplu yapının ortadan kalkmasıyla birlikte oluşan boşluğun tetiklediği etnik ve dini çatışmaların, "terörist" saldırıların, hukuksuzluğun ürünü olarak algılanmaktadır (Gambetti, 2009: 144). 1980'ler sonrasında IMF'nin dayattığı kemer sıkma politikalarına karşı yapılan yüzlerce protesto hareketleri "düzen ve istikrar" adına hareket eden devlet güçleri tarafından çoğunlukla aşırı şiddet kullanılarak bastırılmıştır (Harvey, 2008: 139). Dolayısıyla neoliberalizm şiddet ve suçu bastırmak güdüsüyle muğlaklık içindeki "düzeni" sağlama işleviyle bu kez kendiyle çelişir bir biçimde müdahaleci olabilmektedir. Tam da bu nokta Gambetti'nin neoliberalizm tanımını doğrulamaktadır:

> *"Neoliberalizm sermaye birikiminin önündeki tıkanıklığı aşan, refah devleti gibi engelleri bir bir yok eden ve hem uluslararası kuruluşlar, hem de ulusal devletler aracılığıyla kendini dünyaya dayatan fikir ve pratikler bütünüdür"* (Gambetti, 2009: 146).

Dolayısıyla neoliberalizmin yalnızca ekonomik olarak gözüken hegemonyasının toplumsal ve siyasal alandaki açılımları da karşımıza çıkmaktadır. Sermayenin artan bir hızda uluslararasılaşması ve buna dayalı olarak ekonomi/siyaset ilişkisinin farklılaşarak sınıfsal ve siyasal anlamda yeni ilişkiler açığa çıkarması devlet aygıtı üzerinde dönüştürücü bir etki yaratmıştır. Çokuluslu şirketlerin ve tekelleşmenin güçlenmesi, neoliberal politikalarla sermayenin genişlemesine engel olacak sınırlamaların kaldırılması, özelleştirme yoluyla kamusal hizmet alanlarının piyasaya açılması ve kamu hizmetlerinin metalaştırılması gibi gelişmeler neoliberal hegemonyanın toplumsal-siyasal ve ekonomik alanlar üzerinde kurulduğunun ve kapitalizmin tüm toplumsal ilişkiler düzlemine yayıldığının açık göstergeleri olarak değerlendirilebilir (Güzelsarı, 2008: 70-71). Toplumsal anlamda neoliberalizm, sivil toplumun devletleşmesi veya devlet olma işlevinin sivil toplum tarafından üstlenilmesi demektir. Liberal çerçevede birbirinden ayrılan devlet ve toplum yeniden içiçe geçmeye,

devletin özel hayatı düzenleme kapasitesi artmaya, kamusal ve özel kurumlar arasındaki işlevsel fark silinmeye başlamıştır. Neoliberalizm, bu trendin son aşamasıdır (Gambetti, 2009: 148).

Yukarıda belirtildiği gibi neoliberalizm temelde ekonomik hedeflerle yola çıksa da bu ekonomik hedeflere ulaşabilmek için tüm toplumsal ve siyasal alana yayılan bir hegemonya oluşturmuştur. Dolayısıyla özgürlük anlayışı klasik liberalizmin öngördüğü negatif özgürlük anlayışından farklılaşarak kendi içinde pek çok paradoksa neden olmuştur.

5. NEOLİBERALİZMİN ÖZGÜRLÜK PARADOKSU

Neoliberalizmin özgürlük paradoksunun temelinde birey-devlet ilişkisine bakışı yatar. Dünya tarihinin her kesitinde piyasalar, liberal kurumlar toplumların kendi iradi kararları ile değil, devlet eli ile kurulmuşlardır. Tüm modernleşme tarihi boyunca liberalizm devlete, devlette liberalizme ihtiyaç duymakta ve bu sayede ittifak kurmaktadırlar. İttifakların ortak noktasını ikisinde de eşitlik ve özgürlüğü paylaşma, tartışma ve katılım anlamında yurttaşlığın olmaması oluşturur. Elbette liberalizmin özgürlük anlayışı onu devletten ayırır. Ancak özgürlük anlayışı neoliberalizm ile iyice su yüzüne çıkan bu ittifaka engel teşkil etmemektedir. Liberal düşüncede özgürlüğün sınırı başkasının özgürlüğünün bittiği yerde başladığından aklı selim bir liberal bu sınırı gücü ölçüsünde genişletmeye çalışır. Bu genişletmede bireyin devlete yakınlığı, hem işlevsel olmakta hem de çözümü bireyler dışında düzenleyici olarak devlete bırakmaktadır (Döğüş, 2009). Bu noktada birey-devlet ilişkisi açısından özel alan-kamusal alan ayrımı üzerinden oluşan ve özel alana müdahale edilmemesini savunan negatif özgürlük anlayışının uygulanması tartışmalı hale gelmektedir.

Neoliberal söylemin özgürlük anlayışı, 18.yüzyılın minimal devlete dönüş tartışmaları çerçevesinde yeniden yorumlanmaktadır. Minimal devlet, özgürlük için şart olarak ileri sürülmekte bu da neoliberal özgürlük anlayışının kendi içindeki paradoksunu barındırmaktadır. Çünkü adil, eşitlikçi olmayan bir toplum düzeni vardır. Özgürlük ise var olan bu toplum düzeni üzerinden tanımlanmaktadır. Bu verili düzenin pazarın çıkarlarına göre hareket edeceği dolayısıyla gece bekçisi devletin buna müdahale edemeyeceği savunulmaktadır. Diğer bir deyişle, var olan adaletsizlik görmezden gelinerek özgürlük savunulmaktadır. Görünmez el tüm sorunları çözecektir. Ahlaki açıdan bireyi rahatsız edebilecek durumlar kendiliğinden yok olacaktır. Bireyciliği, bireyin sorumluluğunu temel alan ve her türlü toplumsal dayanışmayı reddeden neoliberal söylemde bireyin özgürleşmesi temel amaçtır. Özgürlük de bireyin üzerinde hiçbir sınırlamanın kabul edilmemesi anlamına gelmektedir. Bireyin yapabileceği ya da yapmak istediği bir şeyi dışarıdan uygulanan bir baskı sonucunda yapamaması özgürlüğü zedelemektedir. Bu baskı unsurları arasında kuşkusuz devlet de vardır bu yüzden minimal olmalıdır. Ancak, bireyin yapabilme özgürlüğü için yapabilme yeteneğinin ya da gücünün olması da gerekir. Bu gücün sağlanması ise müdahaleyi gerektirir. Her türlü müdahale ise neoliberal söylemde özgürlüğe yapılan baskı olarak algılanmaktadır (Şaylan, 2003: 131-141). Ancak, bireyin yapabilme yeteneğinin ya da gücünün olmaması ve buna müdahale edilmemesi de bir özgürlük karşıtlığı olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla sosyal haklar devletin müdahalesini gerektirdiği için neoliberal söylem içinde özgürlüğü zedeleyen bir eylem olarak görülmektedir. Aslında, klasik liberalizmin minimal devlet anlayışına karşın, neoliberalizmde Özkazanç'ın belirttiği gibi, yoğun yasama faaliyetinin geri planını oluşturan zihniyet, temel siyasi ve sosyal hak ve özgürlüklere dayalı çoğulcu, katılımcı ve demokratik bir siyaset anlayışına karşı, bir yandan güçlü ve etkin bir yürütmeye indirgenen öte yandan kutsallık ile çevrelenen bir devlet anlayışının hâkim kılınmasıdır (Özkazanç,1996: 1220). Oysa Manisalı'nın da belirttiği gibi "Neo-liberallerin vaat ettikleri toplumsal refah ve özgürlük belli bir kesimin kullanabildiği bir nimettir. Neo-liberal sistemde sadece güçlü devletler ve çok uluslu şirketler özgür ve egemen olabilmektedirler. Güçlü devletler yakınlaştıkça güçsüz ulusların eli kolu bağlanmakta, çok uluslu şirketler birleştikçe bunların dışındaki büyük çoğunluk daha da çaresiz duruma düşmektedir" (Manisalı, 2001: 11).

Neoliberalizmin özgürlük paradoksu da bu noktada belirmektedir. Bir yandan devlet müdahalesi de dahil olmak üzere her türlü müdahalenin özgürlüğü zedelediği gerekçesi

ile klasik liberalizm ile bağını sürdürme çabası; diğer yandan ise sermayenin önündeki her engeli aşmak için yine devlet de dahil olmak üzere her türlü kurumun, pratiğin müdahalesinin meşrulaştırılmasıdır. Klasik özgürlüklere yapılan vurgunun ön plana çıkması aslında müdahaleciliğin örtbas edilmesi anlamında bir işlev üstlenmektedir. Böylece teoride klasik özgürlükler ön plana çıkarılırken; sosyal hakların nitelik ve nicelik olarak artırılması müdahalecilik niteliği taşıdığı, girişimciliği ve kapitalizmin temel düsturu olan gelişme ve kalkınmayı engellediği gerekçesiyle reddedilebilmektedir. Ancak ekonomik anlamda sermaye verimliliğini destekleyecek her türlü girişim ve buna ilişkin düzenlemeler ise müdahale olarak görülmediği gibi piyasa özgürlüğünü gerçekleştirecek araçlar olarak kurgulanmaktadır.

Diğer yandan neoliberaller ne kadar özgürlükçü olduklarını ifade etseler de gerçekte kendi fikirleri dışındakilere karşı pek de açık değillerdir. Neoliberalizmin benimsediği değerler dışında bir değerin varlığını ve var olma şansını tehlikeli bulmaktadır (İnaç, Demiray, 2004: 165). Neoliberalizm düzen oluşturma kaygısı içindeki bu özgürlük paradoksu aynı zamanda özünde pek çok muhafazakar unsuru barındırdığı için de karşımıza çıkmaktadır. Maclup, "liberal birey liberal olmayan bir toplumda özgürlüğü elde etmek üzere reformcu liberal bir toplumda ise bu özgürlüğü korumak için muhafazakar olmalıdır" (Akt, Pekel, 1994: 30) şeklinde liberal bir düzenin içinde muhafazakar bir tutumu meşrulaştırmaktadır. Hayek de 12 Nisan 1981'de Şili hakkında verdiği röportajında "bir diktatörün ülkesini liberal bir biçimde yönetmesi mümkündür. Demokratik bir yönetimin liberalizme en ufak bir hayat hakkı tanımaması da mümkündür. Benim tercihim liberalizme hiç yer vermeyen bir demokratik hükümetten değil, liberal bir diktatörden yanadır" (Akt, Bowles ve Gintis, 1996: 43) diyerek demokratik olmayan bir liberal anlayışın yolunu açmıştır. Liberal olan iki düşünürün "özgürlük" konusuna getirdiği bu yeni yaklaşım neoliberalizmin, klasik liberalizmden farklı olarak muhafazakarlıkla eklemlenmesinin bir ürünüdür.

Neoliberal düzende özgürlüğün önceliği ideallere değil çıkarlara dayanır. Bu nedenle de kamusal adalet, fırsat eşitliği, sosyal adalet gibi sosyal hakların gerisinde yatan felsefeyi oluşturan söylemlere ters düşer (Rawls, 2007: 395). Neoliberaller, yapabilirlik ile özgürlük kavramlarının birbirinden tamamen ayrılmasını savunurlar. Çünkü onlar, özgürlüğü kasıtlı zorlamanın olmamasına indirgerler. Plant, sosyal ve ekonomik hakların kategorik olarak diğer haklardan farklı olduklarını kanıtlamaya çalışan neoliberallerin sosyal haklara ilişkin eleştirilerinin zayıf olduğunu belirtir. Ona göre, neoliberaller tarafından sosyal haklar için geliştirilen eleştiriler -pozitif hakların kaynak dağılımı ve özel bir yaptırım gerektirdiği, içeriğinin muğlak ve siyasi pazarlığa açık olduğu gibi- sadece sosyal haklar için değil, tüm haklar için geçerlidir (Plant, 1998, 66-71, akt. Özkazanç, 2000).

Neoliberalizm özgürlük uğruna mücadele ettiği görüntüsünü verirken; asıl amacı olan küresel piyasa hakimiyetinin gerektirdiği yaptırım ve müdahale mekanizmalarını da gerçekleştirmek zorunda olduğu için her fırsatta çelişki ve paradoks üretmesi kaçınılmaz olmaktadır.

6. ÖZGÜRLÜK MÜ SOSYAL HAKLAR MI?

Bu başlık liberal geleneğin sosyal haklar pahasına gerçekleştirmeye çalıştığı özgürlük idealini sorgulamaya çalışmaktadır. Liberalizm, mümkün olan en az müdahalenin meşru olduğuna inanır. Devlet küçülmelidir, çünkü piyasa sistemine yapılan müdahaleler insanları sorumsuz kılar. Sorumsuz insanlar, kendi kaderlerine sahip çıkmak yerine devletin onlara sahip çıkmasını ister. Dogmatik liberal bakışa göre, sosyal devlet, sürekli başkasından hak talep eden, kendisi o hakkın elde edilmesinin koşullarını yaratmaya yeltenmeyen bağımlı ve eksik bireyler toplumu yaratır. Halbuki birey çağında, herkes beşikten mezara kadar kendi başının çaresine bakmalıdır (İnsel,2005: 216). Liberal felsefenin birey-devlet ilişkisine bakışını belirleyen bu zihniyet neoliberal düşüncede de sürdürülmüştür. Ancak piyasa ve sermayenin özgürlüğünü sağlamak sözkonusu olduğunda bu zihniyetten kolaylıkla uzaklaşıp "dokunulmazlığı" ilan edilen özel alana da devlet müdahale edebilmektedir.

Neoliberal ideoloji, belirtildiği gibi piyasa mekanizmaları yerine devlet müdahalelerinin yeğ tutulmasının kaynak israfına yol açtığını, sürekli büyüyen bürokrasinin bireylerin girişimcilik ruhunu törpülediğini savunmuştur.

Girişimciliği ve beceriyi vergi indirimiyle ödüllendirmenin herkesin yaşam kalitesini yükselteceğini varsayan neoliberal zihniyet, bir yandan da bu eşitsizlikleri güçlendirmek için her türden aracı kullanmaya çalışmaktadır (Harvey, 2008: 167). Neoliberal ideolojinin getirdiği tam rekabet ortamındaki ekonomi politikaları, sosyal güvenlik haklarını zayıflatmakta, bu haklardan herkesin eşit ölçüde yararlanmasını engellemekte, insan haklarının gerçekleşmesini güçleştirmektedir (Uygun, 2002: 266). Neoliberaller, çalışmanın ürünü olmayan gelirin rasyonel kullanılamayacağı düşüncesinden hareketle, düşük sosyal statülü toplumsal gruplara yönelik yeniden bölüşümcü adalet anlayışlarına karşı çıkmakta, bu türden ekonomik paylaşımın kaynak israfına yol açacağını savunmaktadırlar. Oysa, Uygun, sosyal hakların gerçekleştirilememesinin nedenini tam da yeniden bölüşümcü adaletin olmamasına bağlar. Ona göre, sosyal hakların gerçekleştirilememesinin nedeni mali kaynakların yetersizliğinden ziyade kaynakların dağılımındaki dengesizliktir (Uygun, 2000: 34). Bu bağlamda, tam rekabet ortamındaki piyasa koşullarında sosyal hakların korunması gün geçtikçe daha hayati bir önem arz etmektedir. Çünkü sosyal haklar toplumun güçsüz kesimlerinin insan onuruna yakışır bir yaşam sürebilmeleri için gerekli önlemlerin alınması şeklindeki müdahalelerle gerçekleştirilen ve sosyal hukuk devleti bağlamında toplumsal eşitlik amacına yönelmiş haklardır (Tanör, 1978:1 00). Dolayısıyla sosyal haklar anlayışının gerisinde pozitif özgürlüğün sağlanması yatmaktadır. Bu da birey ve devleti/siyasal iktidarı mutlaka birbiri ile çatışan unsurlar olarak görmemekle mümkündür.

Neoliberal paradigmanın devleti güçlü devlettir. 80 sonrası anayasal düzenlemeler içinde yürütmenin güçlendirilmesi, yasamanın güçsüzleştirilmesi, sendikal hareketlerin zayıflatılıp depolitizasyonun politika haline gelmesi bu oluşumun ana hatlarıdır. Temsili demokrasinin krizi de bu bağlamda değerlendirilebilir. Bölüşüm ilişkilerinden devletin el çektirilmesi sureti ile bu bölüşümün tamamen pazar mantığı içinde yeniden üretimi söz konusudur. Kamu hizmeti niteliği ağır basan sektörlerde kurulan ve seçmenden yetki almış siyasetçilere karşı bağımsız olan kurulların varlığı, kamu hizmeti olarak nitelenen faaliyetlerin seçmene sorumlu politikacıların tercihlerine göre değil, pazar mekanizmasının işlevselliğine göre düzenlenmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu bağlamda Ataay, neoliberalizmin "demokrasi", "çoğulculuk" ve "katılımcılık" retoriğinin içini boşalttığını ileri sürmektedir. Ona göre refah devleti ve yeniden bölüşüm politikaları olmaksızın "çoğulcu" bir demokrasiden söz etmek mümkün olmayacaktır. Neoliberalizmin çoğulculuğu bu özelliği ile farklı çıkarlara sahip toplumsal grupların uzlaşısını temsil eden gerçek bir çoğulculuktan çok, ulusötesileşmiş finansal sermayenin çıkarları ile özdeşleşen neoliberal ekonomi politikalarının devamını hedeflemiştir (Ataay, 2008: 45).

Neoliberalizm insanın yücelmesi ve özgürleşmesi önündeki en büyük engelin yoksunluk ve yoksulluk olduğunu belirtmektedir. Ancak toplum içinde eşitsiz bir biçimde kendini gösterecek olan yoksulluk ve yoksunluğun devlet eliyle ve siyasal süreç içinde müdahale edilmeye çalışılması, rasyonel olmadığı gerekçesi ile kesinlikle reddedilmektedir. Neoliberalizm için yoksulluk sivil toplum sorunudur ve sivil toplum içinde çözülmek durumundadır (Şaylan, 2003: 144). Ulus-devletler, Avrupa Birliği gibi ulus-üstü yapılanmalar, sivil toplum kuruluşları, çalışmaları arasına hayır faaliyetlerini katan çok uluslu şirketler de neoliberal ekonomik politikaların uygulanması ile dünyanın her yerinde yoksullaşan, eğitim, sağlık, beslenme sorunlarıyla yüzleşen kesimlere yardım programları hazırlamaktadırlar. Şüphesiz bu hayırseverliğin ve insani müdahalenin esas olarak yoksul kesimlerin kendi hak taleplerinden yola çıkarak oluşmadığının, ekonominin referans alındığı bir noktadan söylem sirkülasyonuna sokulan "insan sermayesi" kavramı çerçevesinde yoksul kesimin ekonomik büyümenin önünde engel oluşturduklarının anlaşılmasıyla bu hayırseverliğin doğduğunun unutulmaması gerekmektedir (Yıldız, 2008:16). Bu politik söylem esas olarak devletin çekildiği alanların özel sektöre devredilmesi, yani özelleştirme anlamına gelmektedir. Neoliberal iddiaya göre devletin ürettiği hizmetler rekabete kapalı, pahalı ve kalitesizdir. O halde bu hizmet alanlarında kaliteyi yükseltmek ve fiyatları düşürmek için özel sektörün devreye girmesi ve rekabete açılması gereklidir. Eğitim alanında dolaşımda olan devlet okullarının kalitesizliği, bakımsızlığı, yetersiz eğitim

verildiği, öğretmenlerin görevlerini savsakladığı yönlü negatif söylemler bunun en açık örneğidir. Bunun sonucu olarak devlet eğitim sektörüne yatırım yapmazken, özel okullar özel üniversiteler, dershaneler devletin oluşturduğu boşluğa yine devletin verdiği vergi indirimleri teşvik vb. desteklerle yerleşmişlerdir (Yıldız, 2008: 17).

Neoliberal uygulamalarla birlikte ekonomi kamunun toplumsal fayda adına yararlanılan bir alan olmaktan çıkmıştır (Özkazanç, 1997: 32). Neoliberal ekonomi politikaları sebebi ile sosyal devlet anlayışının terk edilmeye başlaması toplumsal sınıflar arasındaki uçurumun giderek açılmasına yol açmıştır. Neoliberal politikaların korunmasız bıraktığı "yardıma muhtaç, zavallı, ikinci sınıf vatandaşlar kitlesi" (Bayramoğlu 2005) için ise neoliberal zihniyetin getirdiği çözüm yoksullukla mücadelenin ekonomik bir konu olmayıp sivil toplumda dayanışma içinde çözülmesi gereken bir konu olduğu çerçevesinde gelişmiştir. Böylece ekonomi ile siyaset arasına çekilen görünmez set siyasetin piyasaya elini sürmemesi siyasal alanın toplumsala kayması ve sosyal haklara ilişkin beklentilerin sivil toplum kuruluşlarına devredilmesi ile sonuçlanmaktadır.

Neoliberalizmin "siyasetin piyasaya el sürmemesi" söylemi ile anlaşılması gereken devletin sermaye lehine düzenlemeler yapamayacağı değildir. Bu söylemin anlatmak istediği siyasetin toplumsal sınıfların hak arama taleplerine ilişkin bir alan olmaktan çıkarılmasıdır. 70'lerin toplumcu söylemle yola çıkan siyaset anlayışı sınıf çizgisini kaybederek; devletin gözetimi altındaki sivil toplumcu söylemlere yerini bırakmıştır. Dolayısıyla yeni sağın zerk ettiği yeni siyaset anlayışı katılımcılık, çoğulculuk gibi söylemler ile bireyci ve sınırları belli olmayan bir alana iz düşmektedir. Sınıf veya grup temelinden kopartılan siyaset toplumsal sınıflar içinde bir mücadele alanı olarak tanımlanmaktan çıkmış, tek tek bireylerin yaşam alanlarının düzenlenmesi faaliyeti olarak yeni sağın devlet-ekonomi ve toplum modelinde yerini almıştır. Böylece siyaset Habermas'ın deyimi ile "yaşam alanlarının sömürgeleştirilmesi" faaliyetine dönüşmüştür.

Neoliberallerin özgürlük vurgusunun tek tek bireylerin özgürlüklerini ne derecede güvenceye aldığı da tartışmalıdır. "Güvenceye alınan bireyin özgürlüğü mü yoksa sermayenin özgürlüğü müdür?" İş piyasasında çalışanlara yönelik uygulanan esnekleştirme politikaları bireyi devlet ve sermaye karşısında korunmasız bir biçimde bırakabilmektedir. Son dönem güncel olaylardan biri olan tekel işçilerine yapılan dayatma bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Verilmiş hakların farklı gerekçelerle ve bizzat devlet eliyle geri alınmak istenmesi ve bu duruma tepki gösterilmesi sonucunda devletin takındığı tutum neoliberal düzenin özgür bireyinin bir anda ne kadar savunmasız kalabileceğinin en iyi göstergesi olmuştur.

7. SONUÇ

Neoliberalizmin özgürlük vurgusu, klasik liberalizmin klasik özgürlükler tanımı üzerinden olduğu için negatif bir değer taşımaktadır. Bu doğrultuda negatif özgürlük anlayışı içinde sosyal hakların yeri tartışmalı bir alandır. Liberalizmle sürekliliğini her fırsatta dile getiren neoliberal ideoloji özellikle de özgürlük konusunda süreklilikten ziyade liberalizmden bir kopuşu temsil etmektedir. Liberalizmin özgürlükçü söylemini sadece piyasalar ve sermaye lehine yorumlayan neoliberalizm, gerçekte müdahaleyi destekleyen uygulamalara yol açmaktadır.

Neoliberalizmin "özgürlük, bireycilik" gibi söylemleri sınıfsal bağlamda bireylerin ekonomik sorunlara ilişkin itiraz ve eylem kapasitelerini düşürmektedir. Bu durum sınıfların ve grupların devlet ve sermaye üzerindeki etki kapasitesinin sınırlanmasına yol açmaktadır. Özgürlük uğruna refah devletinin sosyal haklarını feda eden neoliberalizmin özgürlük anlayışı, yeni düzende bireyi farklı müdahele biçimleri ile devlet-sermaye örüntüsü içine hapsetmektedir. Neoliberal düzenin getirdiği özgürlük bu haliyle küçük bir azınlığın özgürlüğünü koruma refleksiyle büyük çoğunlukların haklarının feda edilmesi anlamını taşımaktadır.

Neoliberal paradigmanın sosyal haklar açısından can alıcı noktayı oluşturan olan ekonomi ile siyasetin birbirinden ayrılması söylemi aynı zamanda temsili demokrasilerin de krizine yol açmaktadır. Çünkü gerçek bir siyasetten bağımsızlaşmış ekonomi yerine, sermayenin ekonomik çıkarlarının hamiliğini üstlenmiş yeni bir siyaset anlayışı yaratılmıştır.

80'li yıllarda yukarıda belirtildiği gibi yeni siyaset anlayışlarının teorik inşası farklı şekillerde düzenlenerek hegemonik bir söylem oluşturulmuştur. Düzenleyici üst kurullar gibi devletin müdahalesi dışında alanlar yaratarak deregülasyon adı verilen mekanizmaların oluşturulması siyaseti hesap verme sorumluluğu yükünden kurtarmıştır. Kamusal kuruluşlar olan bu bağımsız kurallar seçilmiş siyasetçilerden bağımsız hareket edebildikleri için temsili demokrasinin işleyişinde önemli bir olgu olan siyaset kurumunun ekonomik düzenlemelerle ilgili hesap verme zorunluluğu da ortadan kalkmıştır.

Neoliberalizmde ekonomi ile siyaseti birbirinden kesin olarak ayırma çabasının amacı siyasi iktidarı kontrol edenlerin devlet aygıtını kullanarak üretim ve bölüşüm sistemlerine müdahalesini önlemektir. Yoksa modern karmaşıklaşmış bir ekonomide devleti dışlamak kesinlikle söz konusu değildir. Aksine, para arzından, finansman sisteminin işleyişine ve örgütlü emeğin pazarın işlerliğini bozucu girişimlerini önlemeye kadar bir dizi devlet işlemine gereksinim duyulmaktadır (Şaylan, 2003, s.316). Özgürlük negatif bir değer üzerinden tanımlanıp korunurken, devlet müdahalesi, sermayenin "pozitif özgürlükleri" sözkonusu olduğunda meşru kabul edilebilmektedir. Ancak sosyal devlet adına sosyal hakların kazanımına yönelik bir müdahale ise kolaylıkla negatif özgürlükleri zedelediği gerekçesi ile yargılanabilmektedir. Piyasa ve sermaye her zaman devlet gücüne gereksinim duymuş ancak neoliberalizm ile bu gereksinim en üst seviyeye ulaşmıştır. Üstelik bu zirveye devlet müdahalesi karşıtı söylemler geliştirerek ulaşması neoliberalizmin özgürlük paradoksunu ve haklar ve özgürlükler ilişkisinde karşı karşıya gelinen çelişkileri kaçınılmaz kılmaktadır. Dolayısıyla klasik liberalizmin "gece bekçisi devleti", neoliberalizmin "sermaye bekçisi devleti"ne dönüşmüştür.

KAYNAKLAR

Ataay, F. (2008**). "Neoliberalizm ve Muhafazakar Demokrasi",** Deki, Ankara.

Balkır, Z. G. (2009). **"Türk Anayasa Yargısında Sosyal Hakların Korunması"**, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, S. 335, Kocaeli.

Barry, N. P. (2003). **"Modern Siyaset Teorisi",** (Çev: M. Erdoğan ve Y. Şahin, Liberte, Ankara.

Bayramoğlu, S. (2005). "**Yönetişim Zihniyeti Türkiye'de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü**", İletişim, İstanbul.

Berlin, I. (1969). "**Two Concepts of Liberty**", Four Essays on Liberty, London: Oxford University Press.

Bowles, S. ve Herbert, G. (1996). **"Demokrasi ve Kapitalizm",** Ayrıntı, İstanbul.

Giddens, A. (2000). **"Üçüncü Yol, Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilimi",** Birey, İstanbul.

Gül- Sallan, S. (2004). **"Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa!",** Etik, İstanbul.

Güzelsarı, S. (2008). **"Küresel Kapitalizm ve Devletin Yeniden Dönüşümü,Türkiye'de Mali İdare'de Yeniden Yapılanma"**, Sosyal Araştırmalar Vakfı 20, İstanbul.

Harvey, D. (1999). **"Postmodernliğin Durumu"**, (Çev: S. Savran), Metis, İstanbul.

Harvey, D. (2008). **"Yeni Emperyalizm"**, (Çev: H. Güldü), 2. Baskı, Everest, İstanbul.

Hayek-Friedrich, A. (1995). **"Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük Sosyal Adalet Serabı"**, (Çev: M. Erdoğan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

İnsel, A. (2005). **"Neo-Liberalizm Hegemonyanın Yeni Dili"**, 2.Baskı, Birikim, İstanbul.

Köker, L. (2008). **"İki Farklı Siyaset, Bilgi Teorisi-Siyaset Bilimi İlişkileri Açısından Pozitivizm ve Eleştirel Teori"**, Dipnot, Ankara.

Kymlicka, W. (2006). **"Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş"**, (Çev: E. Kılıç), 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Locke, J. (1986). **"Uygar Yönetim Üstüne İki İnceleme'den Seçme Parçalar"**, Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi-2: Yeni Çağ, Seçilmiş Yazılar, (Der: ve Çev: M. Tunçay), Teori, Ankara.

Manisalı, E. (2001). **"Küresel Kıskaç"**, Otopsi, İstanbul.

Özkazanç, A. (1996). **'Türkiye'de Yeni Sağ'**, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**,** Cilt.15, İletişim, İstanbul.

Rand, A. (1993). "İnsanın Hakları", Sosyal ve siyasal Teori, (Der: A. Yayla), Siyasal, Ankara.

Rawls, J. (2007). **" Siyasal Liberalizm"**, (Çev: M. F. Bilgin), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Şaylan, G. (2005). **" Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi"**, İmge, Ankara.

Tanör, B. (1978). **"Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar"**, İstanbul:May.

Uygun, O. (2000). **"İnsan Hakları Kuramı"**, İnsan Hakları, (Ed: K. Tankuter), Yapı Kredi, İstanbul.

Wilding, P. (1994). **"The Debate about Welfare State"**, (Der: B. Jones), Political Issues in Britain Today, Glasgow, Bell and Bain, ss. 109-121.

Yayla, A. (1992). **"Liberalizm"**, Liberte, Ankara.

Yılmaz, A. (2001). **"Çağdaş Siyasal Akımlar: Modern Demokraside Yeni Arayışlar"**, Vadi, Ankara.

Döğüş, İ. (2009). **"Liberal Bir 12 Eylül Dönemindeyiz**", Radikal Gazetesi, (http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=HaberYazdır&ArticleID=957884), (06.02.2010).

Erdoğan, M. (1998). **"İnsan Haklarına Kavramsal Bir Yaklaşım"**, Liberal Düşünce,c.3, s.12, ss: 7-16.

Gambetti, Z. (2009). **"İktidarın Dönüşen Çehresi: Neoliberalizm, Şiddet ve Kurumsal Siyasetin Tasfiyesi"** İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No: 40, ss. 143-164.

Günaydın, G. (2001). **" İngiltere Sol'unda Yeni Açılımlar-Will Hutton'un 'Revive a Public Realm' Makalesi Üzerine"**, Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi,Yıl:2, Sayı:7/8, ss: 3-5.

İnaç, H. ve Demiray, M. (2004). **"Siyasal Bir İdeoloji Olarak Neo-Liberalizm"**, DPÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı. 11, ss. 163-184.

Kurt, S. (2006). **"Hayek'in Özgürlük ve Adalet Teorisi"**, Z.K.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, c.2, s.3, ss:199-213.

Marangos, J.(1999). **"Piyasa ve Siyasal Özgürlük"**, Liberal Düşünce, c.4, s.16, ss. 133-136.

Özkazanç, A. (2000). **"Yeni Sağdan sonra: Yeni Sol, Siyasi İktidar ve Meşruiyet"**, Araştırma Dergisi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yıl 3, s.3, Aralık.

Özkazanç, A. (1997). **" Refah Devletinden Yeni Sağa: Siyasi İktidar Tarzında Dönüşümler"**, Mürekkep, Sayı:7, ss. 21-29.

Pekel, V. (1994**). "Yeni Liberalizmin Özgür Dünyası"**, Mürekkep, s. 9, ss. 21-31.
Savran, S. (1996). **"Küreselleşme mi Uluslararasılaşma mı?"**, Sınıf Bilinci, c.1,s.16, ss.37-79.
Toprak, L. (2008), **"CHP ve Sosyalist Enternasyonal Parodisi**", No:41, (http://www.marksist.com/levent_toprak/chp_ve_sosyalist_enternasyonal_parodisi.htm), (20.06.2009).
Uygun, O. (2002). **"Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi"**, Anayasa Yargısı 20, Ankara.
Yıldız, N. (2008), **"Neoliberal Küreselleşme ve Eğitim"**, D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, s.11, ss. 13-32.